

ADAM ZARZYCKI

GŁOSA DO WYROKU SĄDU NAJWYŻSZEGO
Z DNIA 23 LISTOPADA 2012 R., SYGN. AKT IV CSK 598/12

TEZA

1. Zbycie przedsiębiorstwa upadłej spółki w ramach postępowania upadłościowego wywołuje zdarzenia właściwe dla następstwa prawnego pod tytułem ogólnym.

2. Na ocenę ważności spornego postanowienia umownego nie może mieć decydującego znaczenia rozmiar dotychczas spełnionych świadczeń w ramach umowy świadczeń w postaci opłat leasingowych.

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Pomorskiej Agencji Finansowej – T. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w T. następcy prawnego Wschodniego Towarzystwa Leasingowego [...] S.A. przeciwko Z.K. i J.K. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 23 listopada 2012 r. skargi kasacyjnej pozwanym od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 3 czerwca 2011 r.; uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

I

Podzielam stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w przedmiotowej sprawie. Prezentowany wyrok z jednej strony posiada dużą doniosłość praktyczną z uwagi

Mgr ADAM ZARZYCKI – absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, absolwent studiów podyplomowych w zakresie Metodologii Nauk Prawnych i Metod Prawnych połączonych z kierunkowymi seminariami doktorskimi z nauk prawnych w Wyższej Szkole Bankowej w Gdańsku, ul. A. Grunwaldzka 238A, 80-266 Gdańsk; e- mail: adambgz@gmail.com

na brak podstaw zastosowania art. 5 Kodeksu cywilnego¹, pomimo niemal dwukrotnie przewyższającego wartość rozmiaru spełnianych w ramach umowy świadczeń, z drugiej zaś – z powodu odstępstwa wyroku od dotychczasowej linii orzecznictwa w zakresie dopuszczalności sukcesji uniwersalnej przy nabyciu przedsiębiorstwa.

Zastosowanie art. 5 k.c., który „określa jedynie granice treści prawa podmiotowego, nie może doprowadzić do ustania tego owego prawa lub utraty go przez dotychczasowy jego podmiot i nabycia przez inną osobę”². Nie może odnieść skutku powoływanie się przez stronę na nieznaną okrelonych zasad współżycia społecznego³. Nie powinien korzystać z ochrony art. 5 k.c. ten, kto sam narusza normy współżycia społecznego. Art. 5 k.c. uelastycznia system prawa, którego normy nie zawsze korespondują z potrzebami praktyki oraz nie zawsze są z tymi potrzebami zgodne⁴. Mogą wystąpić przypadki wyjątkowe, w kontekście których pojawiają się obiekcje moralne lub natury celowościowej⁵.

Pozornie przemawia za zasadnością zarzutu nadużycia prawa podmiotowego ewidentna dysproporcja między wartością maszyn a rzeczywistymi wypłatami w postaci rat leasingowych. Wydaje się też nie bez znaczenia postawa zarówno powoda, jak i pozwanych. Pewną rolę odgrywa również problem, czy celowe jest wskazanie konkretnych norm współżycia społecznego, które ewentualnie zostały naruszone. Nasuwa się nie tylko kwestia badania nadużycia prawa podmiotowego, ale również problem w zasadzie braku odpowiednika art. 5 k.c. w prawie upadłościowym i naprawczym.

Istotne znaczenie pełni przedstawiony wyrok, który charakteryzuje się odmiennością od wcześniejszego trendu orzecznictwa w zakresie nabycia przedsiębiorstwa. Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego może mieć również dużą doniosłość praktyczną z uwagi na wpływ na poziom zainteresowania potencjalnych nabywców przejściem przedsiębiorstwa upadłego oraz ewentualne zmiany tendencji orzecznictwa w przyszłości.

Własność w prawie cywilnym może być nabyta w sposób pierwotny, gdy nabywca uzyskał prawo, które przysługiwało wcześniej innej osobie, niezależnie od

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017, poz. 459 [dalej cyt.: k.c.].

² S. GRZYBOWSKI, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wyd. 3, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1985, s. 138.

³ K. PIASECKI, *Komentarz do art. 5*, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1980, s. 20.

⁴ B. ZIEMIANIN, Z. KUNIEWICZ, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań: „Ars boni et aequi” Przedsiębiorstwo Wydawnicze – Michał Rozwadowski 2007, s. 64.

⁵ Z. RADWAŃSKI, *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 10, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2009, s. 108.

jej woli w przypadku, gdy pozwalają na to przepisy ustawy. Jak również w sytuacji, gdy przedmiot własności wcześniej nie istniał lub nie należał do żadnego podmiotu. Natomiast nabycie pochodne przejawia się w tym, że nabywca prawa własności uzyskuje je od innej osoby w drodze przeniesienia. W ramach tego nabycia wyróżnia się sukcesję uniwersalną w przypadku, gdy następca prawny na podstawie jednej czynności prawnej nabywa cały majątek lub znaczną jego część, oraz sukcesję syngularną, gdy przedmiotem nabycia jest własność określonego składnika majątkowego⁶.

Istotą jednak zagadnienia jest specyfika nabycia przedsiębiorstwa w postępowaniu upadłościowym, co będzie przedmiotem rozważań w dalszych częściach glosy.

II

Sąd Rejonowy przyjął, że żądanie przez powoda zapłaty za bezumowne korzystanie z przedmiotu leasingu narusza zasady współzycia społecznego (art. 5 k.c.) i uchylił wydany w sprawie nakaz zapłaty oraz oddalił powództwo w stosunku do pozwanych Z.K. i J.K. Sąd podniósł, że świadczenie leasingobiorców zostało spełnione w kwocie 68023,85 zł, a wartość przedmiotu leasingu wynosi 38966,80 zł. Pozwani niemal w całości wywiązali się ze zobowiązań umownych, co niewątpliwie pozwoliłoby im na nabycie przedmiotu leasingu po zakończeniu umowy, gdyby nie doszło do upadłości leasingodawcy. Według Sądu, domaganie się zatem wynagrodzenia za dalszy okres jego użytkowania, obecnie bezumownego, bez dania szansy pozwanym na jego wykup, należy ocenić jako sprzeczne z dobrymi obyczajami. Sąd Rejonowy podkreślił też, że powód nie kontaktował się z pozwanymi przez okres niemal 5 lat i doprowadził do przedawnienia roszczenia o zwrot przedmiotu leasingu, a ponadto, pozwani dążyli do polubownego zakończenia sporu, na co powód nie wyrażał zgody. Nasuwają się więc wątpliwości, co do stanowiska Sądu.

III

Uwzględniając apelację powoda, Sąd Okręgowy przyjął, że okoliczności rozpoznawanej sprawy nie pozwalały na zastosowanie art. 5 k.c. i oddalenie po-

⁶ B. ZIEMIANIN, K.A. DADAŃSKA, *Prawo rzeczowe*, wyd. 3, Warszawa Wolters Kluwer Polska 2012, s. 50-51 i 66.

wództwa na jego podstawie. Sąd podniósł, że z umowy stron jednoznacznie wynikało, że po wygaśnięciu umowy leasingobiorcy obowiązani byli na własny koszt i ryzyko zwrócić przedmiot leasingu w przeciągu 14 dni od zakończenia umowy. Przedawnienie roszczenia windykacyjnego nie uniemożliwia dochodzenia roszczenia za bezumowne korzystanie, stąd jego dochodzenie nie może być rozpatrywane w kategoriach nadużycia prawa. W ocenie Sądu Okręgowego, okoliczność, że pozwani uiścili opłaty leasingowe przekraczające wysokością wartość przedmiotu leasingu nie oznacza, iż żądanie zapłaty wynagrodzenia za bezumowne korzystanie pozostaje w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego. Sąd Okręgowy stwierdził także, że nie została wskazana konkretna zasada regulująca stosunki społeczne, którą powód miałby naruszyć. Obowiązkiem sądu orzekającego na podstawie art. 5 k.c. jest sformułowanie zasady współzycia społecznego, z którą koliduje korzystanie z prawa podmiotowego. Należy jednak nadmienić, że argument odnośnie do braku konkretnego naruszenia zasady jest dyskusyjny, co będzie przedmiotem odniesienia przy rozważaniu stanowiska Sądu Najwyższego.

Zasadne jest zwrócenie uwagi, że pozwani – dbając o swoje interesy i wykazując się podwyższoną starannością – mogli doprowadzić do ostatecznego rozliczenia z leasingodawcą. Sąd Najwyższy już w uchwale z dnia 18 grudnia 1990 r. wskazał, że prowadzenie działalności gospodarczej przez dłużnika stwarza po stronie kontrahenta oczekiwanie miary wymaganej staranności⁷. Natomiast w wyroku z dnia 23 sierpnia 2001 r. przyjął, że profesjonaliści, jakimi są przedsiębiorcy, powinni reprezentować wyższy stopień staranności w ochronie swych interesów⁸. Podkreśla się, że dłużnik w ramach całego postępowania powinien wykazać się wzorcem należytej staranności⁹. Trybunał Konstytucyjny¹⁰ zwracał uwagę na kwestię podwyższonej staranności przedsiębiorcy. Także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 kwietnia 1997 r. stwierdził, że ujemne następstwa niestaranego działania strony, wobec której uprawniony wykonuje swoje prawo, nie mogą być usuwane przez zastosowanie art. 5 k.c.¹¹

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1990 r., sygn. akt III CZP 67/90, OSNC 1991, Nr 5-6, poz. 65.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2001 r., sygn. akt IICKN 103/99, LexPolonica nr 376861.

⁹ M. ROMANOWSKI, *Zobowiązania rezultatu i starannego działania*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2 (1997), s. 26.

¹⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt. SK 20/07; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 listopada 2009 r., sygn. akt. P 88/08.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1997 r., sygn. akt II CKN 118/97, OSP 1998, Nr 1, poz. 3.

Okoliczność ogłoszenia upadłości nie uzasadnia braku należytej staranności po stronie pozwanych. Koresponduje z tym ugruntowane orzecznictwo¹², z którego wynika, że norma art. 5 k.c. ma charakter wyjątkowy. Przy ocenie naruszenia zasad współżycia społecznego należy brać pod uwagę całokształt okoliczności konkretnego przypadku, a nie tylko jedną z tych okoliczności, choćby znaczenie jej było doniosłe. Celowe wzmiankować, jak trafnie spostrzegł Sąd Okręgowy, że umowa została rozwiązana w maju 2001 r., a ogłoszenie upadłości nastąpiło w lutym 2002 r., czyli pozwani mogli doprowadzić do ostatecznego rozliczenia z leasingodawcą. W tym kontekście nasuwa się pewna analogia do wyroku z dnia 4 marca 1994 r., w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że trudna sytuacja finansowa państwa nie może usprawiedliwiać odmowy wypłaty odsetek od kwoty zadośćuczynienia zasądzonego od Skarbu Państwa¹³. *A fortiori* trudna kondycja ekonomiczna, której następstwem było ogłoszenie upadłości, nie stanowi przekonującej przesłanki uzasadniającej brak całkowitego rozliczenia się z leasingodawcą. Poza tym, jeśli był wystarczający majątek stanowiący podstawę ogłoszenia upadłości, tym bardziej pozwani mogli przed jej ogłoszeniem uiścić wszystkie raty. Należy nadmienić, że dłużnicy znajdujący się w sytuacji zagrożenia niewypłacalnością są zobligowani m.in. w myśl art. 21 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze¹⁴ do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, *a fortiori* powinni wykazać się starannością przy całkowitym rozliczeniu z leasingodawcą.

Reasumując, pozwani powinni kierować się należyłą starannością i zapobiegliwością. Natomiast ich trudna kondycja finansowa nie jest przesłanką zwalniającą z odpowiedzialności z tytułu niewywiązania się ze zobowiązań.

IV

Sąd Najwyższy trafnie odniósł się do zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej, w której kwestionowano ważność postanowienia umownego, ze względu

¹² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1966 r., sygn. akt III PZP 6/66, OSNCPiUS 1967, Nr 1, poz. 5; uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 27 października 1983 r., sygn. akt III PZP 35/83, OSNC 1984, Nr 6, poz. 86; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., sygn. akt I CKN 131/9, niepubl.

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 1994 r., sygn. akt III CRN 3/94, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1995 r., sygn. akt III CRN 11/95, niepubl.

¹⁴ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2012 r., poz. 1112 [dalej cyt.: p.u.n.]. Stan prawny obowiązujący w okresie wydania głosowanego wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2012 r., sygn. akt. IV CSK 598/12.

na naruszenie art. 353¹ k.c. przez niedokonanie ustaleń, oceny celu i natury stosunku leasingu oraz art. 58 § 2 k.c. zawierającego nakaz respektowania zasad współzycia społecznego przy dokonywaniu czynności prawnych. Sąd wskazuje, że art. 353¹ k.c. oraz art. 58 § 2 k.c. mogą stanowić podstawę oceny ważności postanowienia umownego na etapie zawierania umowy, a nie na etapie jej wykonywania. Podnoszona przez pozwanych wysokość dotychczas spełnionych w ramach umowy świadczeń w postaci opłat leasingowych nie może mieć decydującego znaczenia, tym bardziej, że w celu uniknięcia płacenia opłat leasingowych dotychczasowi leasingobiorcy powinni byli rzecz zwrócić.

Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy do sprzeczności z normami współzycia społecznego może dochodzić jedynie w przypadkach jaskrawego, ewidentnego pokrzywdzenia jednej ze stron¹⁵. Także Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 11 września 2008 r. wskazał, że z wyrażonej w art. 353¹ k.c. zasady swobody umów wynika przyzwolenie na faktyczną nierówność stron umowy. Niekwiwalentność sytuacji prawnej stron umowy nie wymaga co do zasady występowania okoliczności, które by ją usprawiedliwiały, jeśli stanowi ona wyraz woli stron¹⁶. Sąd Najwyższy zasadnie stwierdził, że naruszenie art. 5 k.c. nie wymaga zdefiniowania konkretnej zasady współzycia społecznego. Ocena, czy nastąpiło nadużycie prawa podmiotowego powinna wynikać z uwzględnienia całokształtu okoliczności sprawy. Koreluje to z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2009 r.¹⁷

Zasadne jest zwrócenie uwagi na zasadzie analogii, że w obszarze systemu prawa występuje szereg uregulowań, które mogą stanowić dotkliwą sankcję, ale nie są kwalifikowane jako naruszenie norm współzycia społecznego. W ramach prawa upadłościowego i naprawczego wobec dłużnika, który spełnił wymagania art. 369, sąd może nie orzec o umorzeniu zobowiązań. Dłużnik może ponieść odpowiedzialność za nieterminowe złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości, nawet gdy nastąpiło to z winy nieumyślnej. Zastosowanie art. 5 k.c. przy dyspozycji art. 299 Kodeksu spółek handlowych¹⁸ ma charakter marginalny, a nawet jest kwestionowane¹⁹. Także syndyk, nadzorca sądowy i zarządca – w myśl art. 164 p.u.n. – traci prawo do wynagrodzenia, nawet przy jednodniowym spóźnieniu z przed-

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2005 r., sygn. akt II CK 69/04, niepubl.

¹⁶ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 11 września 2008 r., sygn. akt I ACA 544/08, niepubl.

¹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2009 r., sygn. akt I PK18/08, OSNAPiUS 2010, Nr 13-14, poz. 156.

¹⁸ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz. U. z 2016 r., poz. 1578 z późn. zm.

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2009 r., sygn. akt V CSK 459/08, niepubl.

miotowym wnioskiem. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 lutego 1999 r. „nie można zastosować art. 5 k.c. przy odstąpieniu od kolejności zaspakajania wierzycieli przy podziale sumy uzyskanej z egzekucji nieruchomości (art. 1052 k.p.c.)”²⁰. Również w stosunku do pracownika znajdującego się w trudnej sytuacji finansowej brak staranności implikuje negatywne konsekwencje. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1999 r. „brak pracy i źródeł utrzymania nie jest podstawą do przywrócenia pracownikowi terminu do złożenia odwołania od wypowiedzenia umowy o pracę”²¹. Ustawodawca w obszarze prawa cywilnego nie dopuszcza możliwości nabycia nieruchomości na zasadzie zasiedzenia po 19 latach nieprzerwanego posiadania jako posiadacz samostanny (art. 172 § 1 k.c.). Również nie należy się pozwanym działającym w złej wierze ochrona z tytułu naruszenia norm współżycia społecznego (art. 174 k.c.).

Konkludując, zasada swobody umów dopuszcza nierówność stron, wysokość spełnionych świadczeń nie ma decydującego wyniku na rozstrzygnięcie sprawy. W ramach systemu prawa zastosowanie art. 5 k.c. ma charakter wyjątkowy.

Istotną kwestią jest dopuszczalność uznania nabywcy przedsiębiorcy upadłego za jego następcę, co będzie przedmiotem następnych części glosy.

V

Z dniem 4 maja 2012 r. uprawomocniło się postanowienie o zakończeniu postępowania upadłościowego wobec Spółki. Z kolei z dniem 17 sierpnia 2012 r. uprawomocniło się postanowienie o wykreśleniu Spółki z Krajowego Rejestru Sądowego. W związku z tym, istotną okolicznością okazała się sprzedaż całości przedsiębiorstwa Spółki dokonana przez syndyka masy upadłości Spółki w ramach postępowania upadłościowego na rzecz Pomorskiej Agencji Finansowej – T. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w T.

Sąd Najwyższy podnosi, że nabycie przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 551 k.c. nie stanowi sukcesji uniwersalnej. Pogląd ten opiera się na stwierdzeniu, że z nabyciem przedsiębiorstwa nie łączy się przejście z mocy prawa ogółu zobowiązań związanych z jego prowadzeniem.

Jak wynika ze stanowiska judykatury, brak wyraźnej podstawy prawnej oraz innych regulacji jest głównym argumentem, który świadczy o nie przyjęciu suk-

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 1999 r., sygn. akt I CKN 101/98, niepubl.

²¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1999 r., sygn. akt I PKN 604/98, „Monitor Prawniczy” 10 (1999), s. 8.

cesji uniwersalnej²². Jest to pogląd po części dyskusyjny. Już w okresie klasycznym szeroko stosowano analogię *legis i iuris*, wykładnie rozszerzającą i ścieśniającą²³. Dyrektywy wykładni i wnioskowanie prawnicze mają doniosłe zastosowanie²⁴. Poza zmianami w ramach systemu prawa, jeżeli ewentualne luki zostały stwierdzone, organ stosujący prawo powinien uwzględniać reguły inferencyjne²⁵. Na zasadzie analogii, wskazywany przez judykaturę brak wyraźnego przepisu, który umożliwiłby przyjęcie sukcesji uniwersalnej można odnieść do braku definicji, co niekoniecznie musi być przeciwskazaniem do ustalenia stanu faktycznego i prawnego. Niekiedy nawet niewspółmierne rozbudowanie definicji rodzi pewne zagrożenia. Koreluje to z następującą inskrypcją: *Omnis definitio in iure civili periculosa est: Parum est enim, ut non subverti posset*²⁶.

Reasumując, nasuwają się obiekcje, czy brak wyraźnego przepisu, szczególnie w przypadku, gdy następuje utrata bytu prawnego, uniemożliwia przyjęcie bytu następstwa prawnego nabywcy przedsiębiorstwa w drodze sukcesji uniwersalnej.

VI

Z pozycji systemu prawa można na zasadzie analogii odnieść się do sytuacji prawnej pracowników w przypadku następstwa prawnego nabywcy przedsiębiorstwa. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 listopada 2006 r. „w razie przejścia zakładu pracy na nowego pracodawcę i likwidacji pracodawcy dotychczasowego za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przejściem zakładu pracy na innego pracodawcę odpowiedzialny jest tylko nowy pracodawca”²⁷. Także w myśl art. 243 Kodeksu pracy²⁸, nowy pracodawca stosuje postanowienia układu, którym byli objęci przejmowani pracownicy przez okres

²² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r., sygn. akt III CZP 45/08, OSNC 2009, Nr 7-8, poz. 97; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2007 r., sygn. akt V CSK 3/07, „Monitor Prawniczy” 9 (2007), s. 460.

²³ A. KACPRZAK, J. KRZYNÓWEK, W. WOŁODKIEWICZ, *Regulae Iuris. Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. W. Wołodkiewicz, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2006, s. 56.

²⁴ Z. ZIEMBIŃSKI, *Logika praktyczna*, wyd. 16, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1993, s. 222-233.

²⁵ ZIEMIANIN, KUNIEWICZ, *Prawo cywilne*, s. 44-46.

²⁶ KACPRZAK, KRZYNÓWEK, WOŁODKIEWICZ, *Regulae Iuris*, s. 18.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2006 r., sygn. akt II PK 57, OSNCAP 2006, Nr 1-2, poz. 4.

²⁸ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. z 2016 r., poz. 1666 z późn. zm. [dalej cyt.: k.p.].

jednego roku. Podnosi się, że nabycia przedsiębiorstwa w ramach postępowania upadłościowego nie można utożsamiać z przejęciem zakładu pracy w rozumieniu art. 23 k.p. W następstwie nabywca nie wchodzi w prawa i obowiązki poprzedniego pracodawcy. Stanowisko takie jest zgodne z zasadą pierwotnego nabycia w postępowaniu upadłościowym²⁹. Jednak pogląd taki budzi pewne wątpliwości. Jak słusznie uwypuklił Sąd Najwyższy, obciążenia na majątku na składnikach przedsiębiorstwa w przypadkach określonych w art. 313 ust. 3 i 4 p.u.n. nie wygasają. Na nabywcę przechodzą niektóre prawa wynikające z decyzji administracyjnych, np. pozwolenie na budowę³⁰. W konsekwencji, nabycie pierwotne posiada uzasadnione wyjątki. *A fortiori*, jeśli część decyzji administracyjnych fakultatywnie lub obligatoryjnie przechodzi na nabywcę przedsiębiorstwa, tym bardziej nowy nabywca powinien być związany obowiązkiem wypłaty zaległych świadczeń pieniężnych na rzecz pracowników. Jeśli przyjąć takie rozwiązanie, to pozwani również powinni rozliczyć się z leasingodawcą.

Na zasadzie podobieństwa należy wzmiankować, że prawa dożywotnika (art. 313 ust. 3 p.u.n.) można odnieść do prawa dożywotniej renty (art. 342 ust. 1 pkt 1 p.u.n.), która została usystematyzowana w pierwszej kategorii zaspokojenia, tak jak wynagrodzenia pracowników wchodzące w skład postępowania upadłościowego. W następstwie prawodawca przyjął zbliżony poziom hierarchii wartości w systemie prawa między wynagrodzeniami pracowników a niektórymi wyjątkami mieszczącymi się w ramach art. 313 ust. 3 p.u.n. Nasuwa się wątpliwość z pozycji zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2) oraz zasady równości wobec prawa (art. 32 Konstytucji RP³¹), czy wystarczającym kryterium odmienności traktowania wynagrodzeń pracowników od wyjątków zawartych w art. 313 ust. 3 i 4 p.u.n. jest zakwalifikowanie nabycia przedsiębiorstwa jako nabycia pierwotnego?

Podsumowując, występują pewne obiekcje odnośnie do jednoznaczności nabycia przedsiębiorstwa w drodze nabycia wyłącznie pierwotnego. Kluczowe rozstrzygnięcie w przedmiotowej sprawie koresponduje ze szczególnym przypadkiem zbycia przedsiębiorstwa w ramach postępowania upadłościowego mającego na celu likwidację majątku upadłego.

²⁹ P. ZIMMERMAN, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2012, s. 690.

³⁰ Tamże, s. 692.

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

VII

W myśl art. 317 ust. 2 p.u.n.³², nabywca całości przedsiębiorstwa upadłego nabywa ogół praw w drodze jednej czynności prawnej. Utrata bytu prawnego upadłego będącego spółką kapitałową daje podstawę do przyjęcia tezy o ogólnym następstwie prawnym nabywcy przedsiębiorstwa upadłego. Pomimo braku przepisu prawa, który przewidywałby wprost takie skutki prawne, zbycie przedsiębiorstwa upadłej spółki kapitałowej wywołuje zdarzenia właściwe dla następstwa prawnego pod tytułem ogólnym. Jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy, wykreślenie spółki z właściwego rejestru jest możliwe także wtedy, gdy pomimo spieniężenia całego majątku spółki pozostaną niewypłacone zobowiązania spółki³³.

Sąd Najwyższy w oparciu o wyrok z dnia 19 marca 2004 r.³⁴ właściwie zwrócił uwagę, że chociaż, co do zasady, sam fakt nabycia przedsiębiorstwa nie wystarcza do przyjęcia, że jego nabywca staje się następcą prawnym zbywcy, a następstwo prawne osoby prawnej w razie ustania jej bytu prawnego powinno wynikać z wyraźnego przepisu prawa, to jednak w przypadku, gdy następuje utrata bytu prawnego zbywcy przedsiębiorstwa, brak takiego przepisu nie sprzeciwia się przyjęciu następstwa prawnego nabywcy przedsiębiorstwa, obejmującego wyraźnie wyodrębnione mienie zbywcy. Także Sąd Najwyższy trafnie powołał się na wyrok z dnia 25 kwietnia 2012 r.³⁵, w którym dopuszczono konstrukcję sukcesji uniwersalnej ograniczonej, tj. odnoszącej się jedynie do określonego mienia. Sąd przyjął ogólne następstwo procesowe po stronie powodowej bankowej spółki akcyjnej, na którą przeniesiono zorganizowaną część przedsiębiorstwa stanowiącą część majątku dzielonej spółki. Komplementarnie zasadne jest podnieść, że negacja w całości sukcesji uniwersalnej koliduje z zachowaniem zasady proporcjonalności między dłużnikiem a wierzycielem. Wykreślenie spółki z rejestru, zgodnie z art. 8 p.u.n., nie stanowi przeszkody dla ogłoszenia upadłości. *A fortiori* występują przesłanki do zastosowania tzw. ograniczonej sukcesji uniwersalnej.

Reasumując, powyższe argumenty przemawiają za odmiennością specyfiki postępowania upadłościowego. Brak wyraźnego przepisu do uznania sukcesji uni-

³² S. GURGUL, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2011, s. 992-999.

³³ Postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1996 r., sygn. akt I CZ 73/01, OSNC 2002, Nr 3, poz. 35; z dnia 8 stycznia 2002 r., sygn. akt I CKN 752/99, OSNC 2002, Nr 10, poz. 13; z dnia 20 września 2007 r., sygn. akt II CSK 240/07, niepubl.

³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2004 r., sygn. akt IV CK 692/03, niepubl.

³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2012 r., sygn. akt II CSK 356/11, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2012, Nr 9, poz. 6.

wersalnej nie powinien być automatycznie *a contrario* interpretowany jako nabycie przedsiębiorstwa w drodze sukcesji syngularnej.

VIII

Niniejsze orzeczenie Sądu Najwyższego zasługuje w pełni na aprobatę.

Sąd Najwyższy trafnie uznał, że przy ocenie ważności spornego postanowienia nie może mieć decydującego znaczenia rozmiar dotychczas spełnionych w ramach umowy świadczeń w postaci opłat leasingowych. Istotnym argumentem Sądu Najwyższego, wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, jest argument, że do podniesienia zarzutu nadużycia prawa nie jest konieczne zdefiniowanie konkretnej zasady współżycia społecznego naruszonej podniesieniem tego zarzutu. Ocena, czy określone zachowanie jest wykonywaniem prawa, czy też może stanowić nadużycie prawa podmiotowego, powinna nastąpić z uwzględnieniem całokształtu okoliczności konkretnej sprawy. Pomimo zgodności interpretacji z aktualnym stanem prawnym nasuwają się pewne obiekcje. Postawa nie tylko pozwanych, ale także powoda w przedmiotowej sprawie była wątpliwa względem norm współżycia społecznego. Powód wykazał się zaniechaniem, nie kontaktował się z pozwanymi przez okres 5 lat. W następstwie otrzymał ekwiwalent za przedmiot leasingu, niemal dwukrotnie przekraczający jego wartość.

Instrumenty prawne powinny obligować do należytej staranności nie tylko dłużników, ale również wierzycieli. Przejawem właściwie pojętej zasady proporcjonalności wobec ewentualnego zaniechania wierzyciela jest m.in. art. 252 § 1 p.u.n., w trybie którego wierzytelność zgłoszoną z niezachowaniem terminu uwzględnia się tylko w planach podziału funduszy masy upadłości sporządzonych po jego uznaniu. *De lege ferenda* przedawnienie roszczenia windykacyjnego o zwrot przedmiotu leasingu powinno uniemożliwiać dochodzenie roszczenia za bezumowne korzystanie. Jak słusznie stwierdził w kontekście terminu przedawnienia Sąd Okręgowy we Włocławku w wyroku z dnia 28 listopada 2013 r. „Tylko gdyby dokonane czynności lub dochodzenie roszczenia nie pozostawały w żadnym funkcjonalnym związku z przedmiotem prowadzonej przez przedsiębiorcę działalności, to należałoby uznać, że nie jest to czynność o charakterze gospodarczym ani roszczenie związane z prowadzeniem działalności gospodarczej”³⁶.

³⁶ M. KRYSZKIEWICZ, *Przedsiębiorca nie ma co liczyć na taryfę ulgową*, „Gazeta Prawna” nr 46 (3687) 2014, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/782496,przedsiębiorca-nie-ma-co-liczyc-na->

Także duże znaczenie nadużycia prawa podmiotowego powinno skłonić ustawodawcę do prac nad wprowadzeniem odpowiednika art. 5 k.c., nie tylko w części ogólnej, ale również w niektórych przepisach w części szczegółowej w prawie upadłościowym i naprawczym. Koresponduje to zarówno z interesem społecznym, jak i interesem uczestników postępowania, jednocześnie podnosząc poziom kultury prawnej. Należy nadmienić, że prawo upadłościowe i naprawcze jest umiejscowione w obszarze systemu prawa cywilnego³⁷, skąd niezrozumiały jest w zasadzie brak zasad wynikających z art. 5 k.c.

Istotną kwestią przemawiającą za akceptacją niniejszej glosy jest następstwo prawne zbywcy przedsiębiorcy. Jak wynika z przedmiotowego wyroku Sądu Najwyższego w przypadku, gdy następuje utrata bytu prawnego zbywcy przedsiębiorstwa, brak wyraźnego przepisu nie sprzeciwia się przyjęciu następstwa prawnego nabywcy przedsiębiorstwa, obejmującego wyraźnie wyodrębnione mienie zbywcy. Nabywca przedsiębiorstwa staje się następcą prawnym zbywcy z chwilą utraty przez zbywcę bytu prawnego.

Zasadne uwypuklić, że zbycie przedsiębiorstwa w ramach postępowania upadłościowego, stanowi szczególny przypadek zbycia przedsiębiorstwa, uzasadniający w konkretnych przypadkach odmienne uregulowanie statusu nabycia. *De lege ferenda* należałoby w przedmiotowej sprawie i analogicznych utrzymać tendencję niniejszego orzeczenia, z jednoczesną ostrożnością stosowania wykładni rozszerzającej. Nadmierna ingerencja ustawodawcy w kierunku obciążania nabywcy przedsiębiorstwa zobowiązaniami, nie tylko godziłaby w zasadę pierwotnego nabycia przedsiębiorstwa w postępowaniu upadłościowym, ale również poważnie ograniczyłaby realizację zasady optymalizacji, szczególnie w odniesieniu do zachowania przedsiębiorstwa w całości (art. 2 p.u.n.).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz. U. z 2016 r., poz. 1578 z późn. zm.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. z 2016 r., poz. 1666 z późn. zm.

taryfe-ulgowa-przed-sadem.html [dostęp: 7.03.2014]; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Włocławku z dnia 28 listopada 2013 r., sygn. akt. VII Pa9/14.

³⁷ H. DOLECKI, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, wyd. 6, Warszawa: Wolters Kluwer 2015, s. 26.

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2012 r., poz. 1112.

ORZECZNICTWO

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1996 r., sygn. akt I CZ 73/01, OSNC 2002, Nr 3, poz. 35.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2007 r., sygn. akt II CSK 240/07, niepubl.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 1999 r., sygn. akt I CKN 101/98, niepubl.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2002 r., sygn. akt I CKN 752/99, OSNC 2002, Nr 10, poz. 13.
- Uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 27 października 1983 r., sygn. akt III PZP 35/83, OSNC 1984, Nr 6, poz. 86.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1990 r., sygn. akt III CZP 67/90, OSNC 1991, Nr 5-6, poz. 65.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1966 r., sygn. akt III PZP 6/66, OSNC PiUS 1967, Nr 1, poz. 5.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r., sygn. akt III CZP 45/08, OSNC 2009, Nr 7-8, poz. 97.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2005 r., sygn. akt II CK 69/04, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1995 r., sygn. akt III CRN 11/95, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2009 r., sygn. akt V CSK 459/08, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2004 r., sygn. akt IV CK 692/03, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2006 r., sygn. akt II PK 57, OSNCAP 2006, Nr 1-2, poz. 4.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2012 r., sygn. akt. IV CSK 598/12.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2001 r., sygn. akt II CKN 103/99, LexPolo-nica nr 376861.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1997 r., sygn. akt II CKN 118/97, OSP 1998, Nr 1, poz. 3.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2012 r., sygn. akt II CSK 356/11, *Biuletyn Sądu Najwyższego* 2012, Nr 9, poz. 6.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., sygn. akt I CKN 131/9, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2007 r., sygn. akt V CSK 3/07, *Monitor Prawniczy* 9 (2007), s. 460.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 1994 r., sygn. akt III CRN 3/94, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1999 r., sygn. akt I PKN 604/98, *Monitor Prawniczy* 10 (1999), s. 8.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2009 r., sygn. akt I PK18/08, OSNAPiUS 2010, Nr 13-14, poz. 156.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 listopada 2009 r., sygn. akt. P 88/08.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt. SK 20/07.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 11 września 2008 r., sygn. akt I ACA 544/08, niepubl.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Włocławku z dnia 28 listopada 2013 r., sygn. akt. VII Pa9/14.

LITERATURA

- DOLECKI Henryk: Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, wyd. 6, Warszawa: Wolters Kluwer 2015.
- GRZYBOWSKI Stefan: Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, wyd. 3, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1985.
- GURGUL Stanisław: Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, wyd. 8, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2011.
- KACPRZAK Agnieszka, KRZYNÓWEK Jerzy, WOŁODKIEWICZ Witold: Regulae Iuris. Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej, red. W. Wołodkiewicz, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2006.
- KRYSZKIEWICZ Małgorzata: Przedsiębiorca nie ma co liczyć na taryfę ulgową, *Gazeta Prawna* nr 46 (3687) 2014, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/782496,przedsiębiorca-nie-ma-co-liczyc-na-taryfe-ulgowa-przed-sadem.html> [dostęp: 7.03.2014].
- PIASECKI Kazimierz: Komentarz do art. 5, [w:] Kodeks cywilny z komentarzem, red. J. Winiarz, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1980, s. 18-22.
- RADWAŃSKI Zbigniew: Prawo cywilne – część ogólna, wyd. 10, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2009.
- ROMANOWSKI Michał: Zobowiązania rezultatu i starannego działania, *Przegląd Prawa Handlowego* 2 (1997), s. 23-26.
- ZIEMBIŃSKI Zygmunt: Logika praktyczna, wyd. 16, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1993.
- ZIEMIANIN Bronisław, DADAŃSKA Katarzyna A.: Prawo rzeczowe, wyd. 3, Warszawa Wolters Kluwer Polska 2012.
- ZIEMIANIN Bronisław, KUNIEWICZ Zbigniew: Prawo cywilne. Część ogólna, Poznań: „Ars boni et aequi” Przedsiębiorstwo Wydawnicze – Michał Rozwadowski 2007.
- ZIMMERMAN Piotr: Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2012.

GŁOSA DO WYROKU SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 23 LISTOPADA 2012 R.,
SYGN. AKT IV CSK 598/12

Streszczenie

Zaprezentowana glosa dotyczy wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2012 r. sygn. akt IV CSK 598/12 w przedmiocie dopuszczalności uznania nabywcy przedsiębiorstwa upadłego za jego następcę prawnego oraz wpływu rozmiaru dotychczas spełnionych w ramach umowy świadczeń na ważność postanowienia w sprawie wysokości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy. Sąd Najwyższy podkreśla, że zbycie przedsiębiorstwa upadłej spółki kapitałowej w toku postępowania upadłościowego z opcją likwidacyjną, wywołuje zdarzenia właściwe dla następstwa prawnego pod tytułem ogólnym. Stanowisko wskazujące na brak skutku następstwa prawnego po stronie nabywcy odnosi się do przypadku nabycia przedsiębiorstwa upadłego, które zachowuje byt prawny po zakończeniu postępowania upadłościowego. Nie ma jednak zastosowania do sytuacji szczególnej związanej ze zbyciem całego przedsiębiorstwa spółki w prawomocnie zakończonym postępowaniu upadłościowym. Sąd Najwyższy uznał, że przy ocenie ważności spornego postanowienia umownego nie może mieć decydującego znaczenia rozmiar dotychczas spełnionych w ramach umowy świadczeń w postaci opłat leasingowych. Sama dysproporcja świadczeń nie musi być sprzeczna

z normami współzycia społecznego. Niniejsza glosa aprobuje argumentację zawartą w wyroku Sądu Najwyższego, jednocześnie jednak zwracając uwagę na zasadę proporcjonalności pomiędzy wierzycielami a dłużnikiem oraz rangę art. 5 Kodeksu cywilnego.

Słowa kluczowe: zbycie przedsiębiorstwa; następstwo prawne; zasady współzycia społecznego

A GLOSS ON VERDICT IV CSK 598/12 ISSUED ON 23rd NOVEMBER 2012
BY THE POLISH SUPREME COURT

S u m m a r y

The presented gloss refers to Verdict IV CSK 598/12 issued on 23rd November 2012 by the Supreme Court concerning the admissibility of recognizing the acquirer of the bankrupt's business as his legal successor, and the impact of the extent of the heretofore provided contractual performances on the validity of the decision concerning the amount of the remuneration for the non-contractual use of a thing. The Supreme Court underlines that the disposal of an enterprise of a bankrupt company in the course of bankruptcy proceedings with a winding-up option, results in the events appropriate for a universal succession. The position indicating lack of effect of legal succession on the part of the acquirer refers to the case of acquisition of the bankrupt's enterprise that remains its legal existence after the end of the bankruptcy proceedings. However, it shall not apply to the special situation connected with the disposal of the entire enterprise of the company in the finally completed bankruptcy proceedings. The Supreme Court found that in assessing the validity of the contested contractual provision, the extent of the contractual performances heretofore provided in the form of leasing fees, cannot be decisive. The disproportion in performances cannot be contrary to the principles of social coexistence. The present gloss accepts the arguments contained in the verdict of the Supreme Court, however, it also draws attention to the principle of proportionality between the creditors and the debtor, and the importance of Article 5 of the Civil Code.

Key words: disposal of an enterprise; legal succession; principles of social coexistence

